

**Den pansrede næve og
den udstrakte hånd:**

REAKTIONER PÅ REVOLUTIONÆRE BEVÆGELSER I DANMARK

Af Kristina Krake

Gennem en undersøgelse af de etablerede partiers reaktion på fremvæksten af danske revolutionære bevægelser drøfter artiklen den revolutionære socialismes vækstbetingelser i Danmark ved indgangen til mellemkrigstiden.

Sammenlignet med de revolutionære begivenheder i Europa 1917-1918 forekommer revolutionsårene i Danmark bemærkelsesværdige tamme. Ganske vist havde landet hverken oplevet opløsningen af et zar- eller kejserdømme eller været direkte involveret i første verdenskrigs vold og politiske kaos. Imidlertid var det danske parlamentariske demokrati ungt og dermed potentielt skrøbeligt, og desuden var landet påvirket af krigsøkonomien med stigende arbejdsløshed og bolignød. Derfor er det ikke utænkeligt, at de revolutionære ryster kunne have forplantet sig til Danmark i højere grad, end det var tilfældet. Hermed ikke sagt, at landet var resistent over for revolutionære strømninger. Derimod sigtes der til, om særlige omstændigheder begrænsede de revolutionære bevægelsers vækst i Danmark.

Den eksisterende forskning har vist, at danske revolutionære bevægelser

fik et momentum i årene umiddelbart efter 1917.¹ Samtidig er det dog også blevet vist, at bevægelserne var præget af fraktionskampe og splittelse, hvilket kan have hæmmet deres vækst. En anden forklaring kunne imidlertid være modstanden fra de etablerede partier. I den henseende har forskningen dog især interesseret sig for dansk reaktion på de russiske revolutionsbegivenheder og i mindre grad synet på danske revolutionære.² Godt nok har Bent Jensen påvist, at den radikale Zahle-regering forholdt sig afventende til bolsjevismens udvikling i Danmark.³ Ikke desto mindre er det også blevet påvist, at politiet overvågede bolsjeviksympatisører og fængslede ledende revolutionære socialister for at stække den yderste venstrefløj.⁴ Derudover har blandt andre Claus Bryld afdækket Socialdemokratiets konsolidering af den reformistiske linje i forhold til en revolutionær socialismestrategi.⁵ Afvisningen af revolutionære greb er dog ikke helt entydig. For eksempel har Henning Grelle i sin Stauning-biografi peget på, at Socialdemokratiet i nogen grad genfandt revolutionsretorikken i perioden 1918-1920.⁶

Forskningsindsigterne til trods, er der stadig uafklarede spørgsmål, hvad angår partisystemets reaktion på revolutionære tendenser i Danmark i årene umiddelbart efter den russiske Oktoberrevolution. For eksempel er det underbelyst, om de borgerlige partier adresserede en dansk bolsjevismefare. Endvidere er det ubesvaret, om partiernes trusselsopfattelse indbefattede et forsvar for den demokratiske styreform. Endelig er det uklart, hvad der karakteriserede Socialdemokratiets lejlighedsvis revolutionære retorik. De mange uklarheder inviterer til en granskning af, hvorvidt og hvordan de etablerede partier reagerede på revolutionære bevægelser i Danmark.

Artiklen vil belyse partiernes reaktion med en kvalitativ undersøgelse med empirisk tyngdepunkt lagt på Socialdemokratiet og Venstre/Det Konservative Folkeparti og med tidsmæssig afgrænsning til 1917-1919 og 1920'erne. Metodisk kombinerer studiet en sproglig opmærksomhed med en analyse af politisk praksis for at afklare, hvorvidt revolutionære bevægelser blev imødegået med retoriske strategier og/eller lovindgreb. Hermed lægger artiklen lige så stor vægt på det politiske sprogbrug som på politisk handling. Undersøgelsen fokuserer på nøglebegreberne revolution, socialisme, diktatur og demokrati. Det vil blive taget i betragtning, at det danske demokrati i den pågældende periode var i sin formative fase, og at partierne kunne bruge de politiske begreber med forskellig betydning. Artiklen opererer dog med en minimumsdefinition, hvor demokrati er kendetegnet ved parlamentarisme, lige og almindelige valgret, partisystem og ytrings- og forsamlingsfrihed, og hvor begrebet revolution betegner en gennemgribende omvæltning af styreform og samfundsindretning.

Undersøgelsen er baseret på et varieret kildemateriale, der omfatter syste-

*Sigvald Hellberg
fra SUF taler den
13. november
1918 til syndika-
listernes demon-
stration på
Grøntorvet*

matisk læsning af partiprogrammer og kongresprotokoller, udvalgte pjecer samt punktnedslag i partipressen og parlamentsdebatter. Der er primært tale om offentligt kildemateriale, da undersøgelsen interesserer sig for samtidens artikulerede trusselsopfattelse. Strukturelt tager artiklen udgangspunkt i Socialdemokratiets syn på Oktoberrevolutionen, hvorefter den belyser henholdsvis socialdemokraternes og de borgerliges reaktion på fremvæksten af danske revolutionære bevægelser. Afslutningsvis diskuteres, hvorvidt der var politisk rum til revolutionære bevægelser i Danmark.

Socialdemokratiets revolutionsbegreb

Knap to måneder efter Oktoberrevolutionen i Rusland, holdt den socialdemokratiske redaktør og folketingsmedlem, Frederik J. Borgbjerg, en tale i København, hvori han proklamerede, at selvom der var forskel på socialdemokrater og bolsjevismen, så havde Socialdemokratiet “inderst inde en sjæl, der fri for Ravnekrogs-Fordom skælver af Begejstring for alt, der er virkeligt revolutionært i Verden”.⁷ Godt nok blev den revolutionære strategi ikke anset for den direkte vej til socialismen. Derimod knyttede Borgbjerg den bolsjevistiske revolution sammen med en fredsbestræbelse, der dannede “*Udgangspunktet for de kommende Tiders demokratiske og socialistiske Arbejde*”.⁸

Umiddelbart kan det undre, at en revolutionær begivenhed blev retorisk forbundet med en positiv forestilling om fred; især da det russiske magtskifte var iværksat af bolsjevikker, som den socialdemokratiske presse forud havde omtalt med skepsis.⁹ Imidlertid skal opfattelsen ses i kontekst af første verdenskrig. Således påpegede Borgbjerg i sin tale, at bolsjevikkerne havde fået en våbenhvile i stand, der åbnede mulighed for fredsforhandlinger mellem de krigsførende lande. Derudover fremgår det af adskillige artikler i *Social-Demokraten*, at den revolutionære strømning, der gik hen over Europa, blev forbundet med en omsiggribende fredsbevægelse, der blev kondenseret i begrebet "Freds-Revolution".¹⁰

Den positive revolutionsopfattelse ændrede sig imidlertid i løbet af januar 1918 som reaktion på rådsregeringens opløsning af den russiske grundlovgivende forsamling. For eksempel kritiserede *Social-Demokraten* bolsjevikkerne for at fastholde deres herredømme med våbenmagt frem for at følge demokratiske principper. Desuden tog avisen afstand fra parolen om proletariats diktatur, idet den fastslog, at en revolution ikke kunne få et vellykket udfald, når der var tale om "et Mindretals bevæbnede Diktatur over Flertallet".¹¹ Samtidig veg tanken om en fredsrevolution til fordel for et voldsbetonet revolutionsbegreb under indtryk af nye krigshandlinger. Således forlød en politisk analyse i *Social-Demokraten* fra slutningen af januar, at "Lenins gamle Idé om en *revolutionær Krig*" var genopstået, idet "det bolschevikiske Storrusland" havde til hensigt at yde krigsstøtte, så bolsjevismen kunne komme til magten i andre lande.¹²

Skiftet fra et optimistisk til skeptisk syn på den revolutionære strategi var dog tvetydigt. På Socialdemokratiets kongres i februar 1918 blev der eksempelvis vedtaget en udtalelse, der erklærede, at det danske Socialdemokrati hilste "den revolutionære Arbejderklasse i Rusland og Finland" og ønskede "den Lykke og Fremgang i dens heltmodige Kamp for Proletariatets Sag i disse Lande."¹³ Udtalelsen blev ganske vist ikke optrykt i *Social-Demokraten*. I den henseende fremgår det af et møde i forretningsudvalget den 1. marts 1918, at partiledelsen ikke umiddelbart imødekom en anmodning om offentliggørelse af udtalelsen i partiets hovedorgan.¹⁴

Selvom der således blev fremsat modstridende udsagn om de internationale revolutionære begivenheder, bærer den socialdemokratiske presse dog gennemgående vidnesbyrd om, at Socialdemokratiet inden for de første måneder af 1918 blev langt mere negativt stemt over for den bolsjevistiske revolutionære socialismestrategi.

Modstanden mod danske revolutionære bevægelser

Det kritiske syn på revolutionære metoder gjaldt også Socialdemokratiets reaktion på landets egne subversive bevægelser, der i en tid, præget af stigende arbejdsløshed, verdenskrig og revolutionære strømninger, manifesterede sig på gadeplan og inden for arbejderbevægelsens faglige organisationer. I første omgang rettede kritikken sig mod syndikalisterne, der med organisatorisk forankring i Fagoppositionens Sammenslutning førte klassekamp med direkte aktionsformer. For eksempel tog *Social-Demokraten* kraftigt afstand fra "disse Revolutionsledere" alias syndikalister, der stod bag en demonstration, der endte i den såkaldte Stormen på Børsen den 11. februar 1918.¹⁵ Desuden forsikrede avisen, at optøjerne ikke kunne associeres med arbejderklassen, idet Socialdemokratiet "*i Tide havde slynget Skadedyrene fra sig.*"¹⁶

Afvisningen af syndikalismen var for så vidt velkendt. På Socialdemokratiets kongres i februar 1913 havde partiet vedtaget en resolution, der fastslog, at et socialdemokratisk medlemskab var uforeneligt med tilslutning til syndikalismen.¹⁷ Fem år senere var der imidlertid opstået en ny situation, idet revolutionsbegivenhederne bekræftede syndikalisterne i effekten af udenomsparlamentariske midler. Selvom syndikalismen ikke truede Socialdemokratiets magtstilling,¹⁸ viser den skarpe retorik, at toneangivende socialdemokrater fandt det nødvendigt at trække et klart skel mellem partiet og syndikalisternes udenomsparlamentariske aktioner.

Den retoriske modstand mod syndikalismen stod dog ikke alene, men blev kombineret med social reformpolitik. Det fremgår af Socialdemokratiets reaktion på uroen i november 1918, hvor protestmøder, arrangeret af syndikalisterne og Socialistisk Arbejderparti, stiftet i marts 1918, førte til sammenstød med politiet på Grønttorvet. Samme dag, som urolighederne kulminerede den 13. november 1918, vedtog den socialdemokratiske rigsdagsgruppe og Socialdemokratiets hovedbestyrelse et arbejdsprogram, der dels fordømte "den syndikalistiske og separatistiske Agitation", som opildnede til "Borgerkrig", dels oplyste 18 reformpunkter med krav om blandt andet indførsel af en 8-timers arbejdsdag og forbedring af arbejdsløshedsloven.¹⁹

Det kan diskuteres, hvorvidt reformkravene skal ses som et udtryk for, at den socialdemokratiske ledelse var nervøs for, at uroen skulle brede sig til en større del af arbejderklassen.²⁰ Sammenfaldet af begivenheder og formulering af arbejdsprogrammet tyder imidlertid på, at landets indre forhold fremskynkede reformforslagene. Desuden foregik den voldelige uro samtidig med tyske revolutionære opstande ved afslutningen af første verdenskrig. Set i den kontekst, er det nærliggende at betragte reformkravene som et bevidst middel til at imødegå revolutionære tendenser. Den strategi var i øvrigt blevet fremført umiddelbart forud for Slaget på Grønttorvet, hvor en leder i *Social-Demo-*

kraten den 9. november, som kommentar til Venstres og de konservatives stigende bolsjevismefrygt, opfordrede til at bekæmpe bolsjevismen "paa den mest effektive Maade: ved gode, dybtgaaende, omfattende sociale Reformer."²¹

Hvor dette motiv var af defensiv art, er der også udsagn, der indikerer, at krigens afslutning åbenbarede, at tiden var moden til reformer. For eksempel pointerede partiformanden Thorvald Stauning på et møde i Socialdemokratiets hovedbestyrelse den 13. november, at "det mægtige demokratiske Gennembrud, der Verden over ledsagede Vaabenstilstandens Afslutning" havde skabt en situation, som Socialdemokratiet burde udnytte til "Gennemtvungelse af saa mange og store Reformer som muligt".²² I en retrospektiv beretning, aflagt ved partiets kongres i 1919, blev det ligeledes nævnt, at verdens- krigens afslutning havde skabt mulighed for at få gennemført vidtgående reformer. Samtidig blev det dog også anført, at netop arbejdsprogrammets reformkrav var blevet fremført "Under Hensyntagen til de politiske Forhold i Danmark".²³

Reformforslagene kunne dog ikke stoppe uroen internt i arbejderbevægelsen, hvor en voksende opposition angreb Socialdemokratiet for at svigte sine socialistiske grundsætninger og for at indtræde i den radikale Zahle-regering under krigen. De verbale angreb, der kom fra syndikalisterne og Socialistisk Arbejderparti, var forventelige, mens det syntes mere problematisk, at kritikken også kom fra de socialdemokratiske diskussionsklubber og Socialdemokratisk Ungdomsforbund, SUF. Dertil kom den kendsgerning, at flere medlemmer af SUF samtidig var medlem af Socialistisk Arbejderparti, hvilket den socialdemokratiske ledelse offentligt fordømte.²⁴ Der var dog også aktører, som viste en vis lydhørhed over for de partikritiske røster. I skriftet *Moderat eller radikal* (1919) adresserede landstingsmedlemmet Karl Kristian Steincke splittelsen i arbejderbevægelsen, idet han delvist imødekom kritikken af den socialdemokratiske ledelse. Blandt andet medgav Steincke, at Socialdemokratiet burde fokusere mere på arbejderbevægelsens faglige kamp.²⁵ Imidlertid trak Steincke en klar skillelinje, idet han understregede, at Socialdemokratiet arbejdede i overensstemmelse med demokratiske principper med flertalsafgørelse, hvorimod de revolutionære socialister gik ind for mindretalsstyre, direkte aktioner og proletariats diktatur.²⁶

Selvom Steincke var afvisende over for revolution som politisk oprør og omtalte de danske revolutionsbestræbelser som revolutionsfantasteri og revolutionskoketteri, fik revolutionsbegrebet ikke kun tillagt negative konnotationer. For det første anerkendte han det revolutionære middel i nødsituationer, herunder den russiske revolution.²⁷ For det andet, og som en væsentlig pointe, fremdrog Steincke den sociale revolution, forstået som en gradvis og rolig omkalfatring af de økonomiske samfundsforhold.²⁸

Steincke skrev *Moderat eller radikal* på opfordring af SUF, og skriftet kan

betragtes som et forsøg på at bygge bro til ungdomsforbundet. Appellen til ungdommen kunne imidlertid ikke afværge, at SUF var på kollisionskurs med moderpartiet. Konflikten blev åbenlys på Socialdemokratiets kongres i oktober 1919, hvor Stauning tog kraftigt afstand fra venstrefløjen inden for

En gruppe unge socialister ved Fagoppositionens Sammenslutnings 1. maj-fest 1919. På banneret står: "Vi vil have far ud af fængslet". Efter de mange demonstrationer og kampe mod politiet i efteråret 1918, som kulminerede med Slaget på Grønttorvet, var en række ledere fra de socialistiske grupper blevet arresteret og havde fået lange fængselsstraffe.

ungdomsforbundet. Partiet nøjedes dog formelt med at irettesætte SUF, der efterfølgende ved urafstemning ophævede overenskomsten med partiet.²⁹ På den vis udmanøvrerede Socialdemokratiet indirekte den oppositionelle ungdom, som ellers fortsat kunne have skabt problemer for partiet. Henning

Grelle har i øvrigt vurderet, i sin behandling af Staunings rolle under opgøret med SUF, at Stauning valgte "udmattelsestaktik frem for masseeksklusion", og at han ville forhindre, at Socialdemokratiet blev identificeret med SUF's revolutionære træk.³⁰

Skillelinjen mellem en reformistisk og en revolutionær socialismestrategi blev da også markeret på partikongressen i 1919, idet deltagerne vedtog et manifest, der dels fastslog Socialdemokratiets arbejde på det parlamentariske demokratis grundlag, dels fordømte syndikalismen og bolsjevismen. Således forlød den utvetydige erklæring:

"Vi afviser nu som altid i Overensstemmelse med den moderne Socialismes Grundlæggere alle hel eller halvanarkistiske Tendenser. Vi ser i Syndikalismen et Tilbagefald til forældede Fremgangsmaader og i Bolschevismen Metoder hentet fra en revolutionær Fase i et hidtil økonomisk og politisk tilbagestaaende Land. Vort Parti stiller sig nu som altid paa Demokratiets Grund."³¹

Lejlighedsvis revolutionsretorik

På trods af modstanden mod revolutionære metoder, fandt den revolutionære retorik fortsat vej til Socialdemokratiet. For eksempel afsluttede Stauning partikongressen i 1919 med at fastslå, at Socialdemokratiet var "et revolutionært, republikansk og antimilitaristisk Parti".³² Det skal tilføjes, at Stauning i samme sætning henviste til det "vidtgaende Arbejdsprogram" fra 1918, som kongressen havde tilsluttet sig, hvorfor ordet "revolutionært" formentlig sigtede til en omfattende reformering af samfundet. Uanset denne udlægning forekommer ordvalget bemærkelsesværdigt.

Det revolutionære vokabular blev dog især aktiveret under påskekrisen i marts-april 1920. Krisen blev udløst af, at kong Christian den 10. afsatte Zahle-regeringen, uden at der forelå en parlamentarisk afgørelse. Baggrunden for krisen var ganske vist mere kompleks, eftersom den udsprang af det politiske efterspil af den dansk-tyske grænsedragning, uenighed om revision af valgloven og utilfredshed med regeringens reguleringspolitik.³³ Endvidere blev krisen en kulmination på en igangværende arbejdsmarkedskonflikt, som indbefattede en varsling af lockout.

Hvor Socialdemokratiet tidligere havde fordømt oprørstendenser inden for arbejderbevægelsen, protesterede partiet denne gang voldsomt mod kongens handling, som blev opfattet som i strid med grundloven, der videre motiverede kravet om, at det konstitutionelle monarki blev erstattet med en republik. Således forlød overskriften på forsiden af *Social-Demokraten*, samme

dag som regeringen blev afskediget den 29. marts 1920, at "Kongen begaar Statskup". Samtidig fremførte avisen massernes kampgejst, idet der blev truet med "**en Folkerejsning af uanet Vælde**", hvor den arbejdende befolkning ville støtte op om "Demokratiets Folkeværn som er rede til at slaa Anstifterne af denne skete Forbrydelse til Jorden".³⁴

Artiklen med de konfrontative vendinger var affattet af redaktør Borgbjerg, uden rådføring med den socialdemokratiske ledelse.³⁵ Socialdemokratiet støttede dog den linje, som partiets hovedorgan havde annonceret. Dagen efter, den 30. april, udsendte den socialdemokratiske rigsdagsgruppe et opråb, der krævede en demokratisering af forfatningen i form af blandt andet etkammerssystem og republik.³⁶ Kravet om etkammersystem var blevet fremsat jævnligt siden Gimleprogrammet fra 1876,³⁷ mens målet om at etablere en politisk og social republik var blevet fastslået i manifestet, der blev vedtaget på partikongressen i 1919.³⁸ Imidlertid fremstod især det republikanske krav ved denne lejlighed langt mere effektivt, idet det blev fremført i et politisk spændt klima med folkeforsamlinger i Fælledparken og på Amalienborg Slotsplads. Ifølge beretninger blev kongen sågar mødt med tilråb om "Leve Republiken".³⁹

I tillæg til den oprørske retorik fremsatte De Samvirkende Fagforbund med Socialdemokratiets støtte en trussel om generalstrejke, der i den socialdemokratiske presse blev præsenteret med voldsbetonede overskrifter som "Nu falder vor Næve" og "Vaabnet, der besejrer alt".⁴⁰ På generalforsamlingen i De Samvirkende Fagforbund den 31. marts, begrundede Stauning dog generalstrejken med et mindre revolutionært ordvalg, idet han fremdrog, at i modsætning til arbejderklassen, der stillede sig på lovens grund, da havde kongen, under indflydelse af "en chauvinistisk, militaristisk og kapitalistisk Klike" brudt med den rolige forfatningsmæssige udvikling, hvilket nødvendiggjorde et modtræk i form af arbejdsstandsning.⁴¹ Det skal tilføjes, at Stauning umiddelbart havde været tilbageholdende over for at anvende generalstrejke som pressionsmiddel i konflikten, om end fagforbundenes ledere i sidste ende var mere betænkelige.⁴² Desuden, og parallelt med de oprørske forsamlinger, førte Stauning fortrolige forhandlinger med kongen og det nyudnævnte ministerium Liebe, hvilket udmøntede sig i Liebes afgang, udskrivning af valg og afblæsning af generalstrejken.

Selvom Socialdemokratiet på ingen måde arbejdede for, at konflikten fik en revolutionær drejning, kondenserede påskekrisen samtidens politiske spændinger, der kunne have udløst en folkerejsning. Desuden, og i modsætning til Stormen på Børsen og Slaget på Grønttorvet, blev modstanden mod landets monark og de borgerlige partier manifesteret af hele den brogede arbejderbevægelse, lige fra socialdemokrater til syndikalister, hvilket bar kimen til en reel masseopstand.

Splittelsesmænd og samfundsreformatorer

I årene, der fulgte, var Socialdemokratiets politik igen bestemt af skismaet mellem en reformistisk og en revolutionær socialismestrategi, om end der en kort overgang blev anvendt et revolutionært vokabular som styrkemarkør. For eksempel var der et tydeligt revolteekko i Borghjergs tale forud for folketingsvalget i slutningen af april 1920, hvor hans budskab fik pondus med gløser som "Folkerejsning" og "Klasserejsning" og advarslen om at "Nu rejser *Arbejderklassen* i By, paa Land og til Søs sig med elementær Vælde".⁴³ Uanset de oprørske sprogrester og uanset Borghjergs revolutionsbegejstring i 1917, tillagde Borghjerg revolutionsbegrebet en negativ betydning. Dette fremgår af en folketingsdebat umiddelbart efter påskekrisen, hvor han modstillede Socialdemokratiets reformatoriske virksomhed med "revolutionarismen".⁴⁴

Generelt gjaldt, at Socialdemokratiet fra begyndelsen af mellemkrigstiden både retorisk og i praksis tog eksplicit afstand fra den revolutionære venstrefløj. Blandt andet afviste Socialdemokratiet i maj 1922 de danske kommunisters tilbud om at danne en enhedsfront med den begrundelse, at det kommunistiske splittelsesarbejde svækkede arbejderbevægelsen.⁴⁵ Samme splittelsesfigur blev brugt som afvisning af endnu en kommunistisk henvendelse forud for valget i april 1924. Skrivelsen, der blev optrykt i pjecen *Kommunismen* (1924), begrundede desuden afslaget om at samarbejde med henvisning til det russiske kommunistiske diktatur og forfølgelse af socialdemokrater.⁴⁶

På trods af en udtalt antikommunisme, tyder udsagnene dog ikke på, at Socialdemokratiet oplevede, at det var truet af landets kommunister i 1920'erne. Det forhold skulle først ændre sig i november 1932, hvor Danmarks Kommunistiske Parti fik to mandater i Folketinget.⁴⁷ Til gengæld medvirkede fordømmelsen af kommunisterne foruden enhver diktatorisk bestræbelse til at tydeliggøre Socialdemokratiets arbejde på det parlamentariske demokratis grundlag. For som det forlød i et manifest, der blev vedtaget på kongressen i 1923, stod partiet for "En Politik, der ønskes tilrettelagt og gennemført ved Deltagelse i det parlamentariske Arbejde, ved Folkets Selvstyre, ikke ved Diktatur af nogen Art."⁴⁸

Kongressen var afgørende for Socialdemokratiet, idet partiet besluttede at arbejde for regeringsmagten ved det kommende valg. Dette var et brud med kongressen i 1908, hvor partiet havde vedtaget, at det kun ville danne regering med et absolut folketingsflertal.⁴⁹ Beslutningen krævede imidlertid, at Socialdemokratiet utvetydigt positionerede sig som et moderat parti, der kunne varetage regeringsansvaret.

Socialdemokratiets demokratiske ståsted blev ligeledes betonet efter valgsejren i 1924, hvor partiet dannede regering med Det Radikale Venstre som

parlamentarisk grundlag. Ved fremsættelsen af regeringens program i Folketinget den 30. april 1924, udtalte Stauning i funktion af statsminister, at den socialdemokratiske regering ville føre "en demokratisk Samfundspolitik".⁵⁰ Endvidere erklærede han, at regeringsmagten ville blive udøvet "paa parlamentarismens Grund, hvorfra ingen Afvigelse vil ske."⁵¹ Erklæringen havde implicit brod til kongens afvigelse fra landets parlamentarisk praksis under påskekrisen. Samtidig viser erklæringen, at Danmarks første røde regering blev promoveret som garant for opretholdelsen af det parlamentariske demokrati.

Socialdemokratiet ønskede dog ikke at bevare den bestående demokratiske orden. Derimod havde partiet til hensigt at reformere forfatningen og samfundsindretningen med parlamentariske midler. Det havde Stauning gjort klart i skriftet *Parlamentarisme eller Diktatur*, der blev udgivet i 1923, året før valgsejren. Den socialdemokratiske regering havde imidlertid vanskeligt ved at få sin politik vedtaget. I 1927, efter at socialdemokraterne var blevet erstattet af en Venstre-regering, retfærdiggjorde Stauning dog indædt Socialdemokratiets reformistiske strategi, idet han fastslog, at socialismen hverken kunne indføres med diktatur eller borgerkrig, men ved at sikre og beskytte demokratiet med henblik på en "Demokratisering af Forfatningen, af Skolevæsen, Retspleje, Sociallovgivning og økonomiske Institutioner [...]".⁵²

På trods af Socialdemokratiets lejlighedsvis revolutionsretorik ved indgangen til mellemkrigstiden, fastholdt partiet at arbejde for socialismen inden for rammerne af det parlamentariske demokrati, hvor revolutionære metoder og proletariats diktatur ikke blev set som en løsning. Socialdemokratiets svar på samtidens udfordringer var derimod sociale, økonomiske og forfatningsmæssige reformer, der sikrede arbejdernes rettigheder. Dette udelukkede ikke en vision om at revolutionere samfundsindretningen i betydningen en gradvis gennemgribende forandring af samfundsforholdene.

Borgerlige om bøllesværme og bolsjevismefrygt

De borgerlige partiers umiddelbare reaktion på revolutionære strømninger peger i flere retninger. For selvom Venstre og Det Konservative Folkeparti var ideologisk imod enhver form for socialisme, og selvom pressen berettede om voldelige, diktatoriske forhold efter den bolsjevistiske magtovertagelse i Rusland, så blev der ikke udtrykt en udpræget frygt for masseopstand i Danmark. For eksempel vurderede *Berlingske Tidende* om den syndikalistiske Stormen på Børsen i februar 1918, med henvisning til politidirektørens udsagn, at uroen ikke skulle betragtes som et udslag af en virkelig bevægelse eller arbejderopstand, men at der var tale om "Bøllestreger" og "Pøbeloptøjer".⁵³ Lig-

nende opfattelse blev bragt i pressen i forbindelse med Slaget på Grønttorvet, der blev beskrevet som bøllesværme og vurderet som fejlslagent, da opstanden ikke havde tilslutning fra den brede gruppe af arbejdere.⁵⁴

Hermed ikke sagt, at de borgerlige ignorerede den yderligtgående venstre-fløjs udenomsparlamentariske manifestationer. Tværtimod. For det første blev de syndikalistisk ledet aktioner fordømt i pressen. For det andet blev der fremsat krav om modforanstaltninger. Blandt andet blev der i den borgerlige presse ytret en forventning til, at de syndikalistiske ledere blev anholdt og stillet til ansvar for urolighederne på Grønttorvet.⁵⁵ I tillæg hertil kritiserede pressen den pro-bolsjevistiske propaganda i Danmark og forbindelsen til udenlandske bolsjevikker.⁵⁶ Godt nok blev den bolsjevistiske propaganda ikke koblet direkte sammen med uroen på Grønttorvet, men da omtalen blev bragt samtidig med artikler om de syndikalistiske spektakler, blev den indenrigspolitiske uro uvægerligt knyttet sammen med en statsfjendtlig agitation.

Denne kobling bestyrkes af udsagn, fremsat under finanslovsdebatten knap tre uger forinden, hvor det konservative folketingsmedlem Lauritz Vilhelm Birck argumenterede for nødvendigheden af foranstaltninger til imødegåelse af statsfjendtlig revolutionær virksomhed. Mere specifikt krævede han, at der blev ført opsyn med blandt andet bladet, *Klassekampen*, og særligt hvorvidt bladet modtog økonomisk støtte udefra, underforstået fra Rusland.⁵⁷ Desuden opfordrede han regeringen til at opretholde orden indadtil og udadtil. Sidstnævnte begrundede Birck med, at oprørsbevægelser angiveligt ville nærme sig landets grænser, og at der i det hele taget var fare for, at den russiske bolsjevistiske bevægelse ville brede sig mod vest og mod nord efter verdenskrigens afslutning.⁵⁸

Selvom der er tale om enkeltstående udsagn, bærer de vidnesbyrd om en øget bevidsthed om en revolutionær fare i Danmark. Godt nok havde pressen også forud været observant over for rækkevidden af de russiske revolutionære strømninger. For eksempel havde *Jyllands-Posten* berettet om, hvorledes voldelige, anarkistiske tilstande bredte sig til Finland umiddelbart efter Oktoberrevolutionen.⁵⁹ Imidlertid var beretninger om de gruppevækkende forhold i Rusland tiltaget i løbet af 1918. Blandt andet havde en artikel i *Berlingske Tidende* fra august 1918 anslået, at den røde terror var blodigere end nogensinde.⁶⁰ Desuden var de revolutionære begivenheder kommet langt tættere på landet. Således kunne den borgerlig presse samtidig med rapportager om syndikalistiske optøjer på Grønttorvet berette om blodige oprør i nabolandet med urovækkende overskrifter så som "Tyskland i den rene Bolshevismes Tegn".⁶¹ Uroen syntes dog ikke at skabe en panikstemning. Derimod adresserede borgerlig aktører, at staten burde forhindre de revolutionære bevægelser vækstmulighed internt i landet.

Side 107:

I 1889 blev 1. maj udråbt som international kampdag for 8-timers dagen ved en konference i Paris. I 1919 blev 8-timers dagen aftalt ved overenskomst mellem DA og LO og ved lov for fabriksvirksomheder med døgn-drift. Her ses kravet om 8-timers dagen på et banner ved en 1. maj-demonstration i 1912.

I praksis var det dog et anliggende for de danske myndigheder og den radikale Zahle-regering at sikre den offentlige ro og orden. Umiddelbart forud for urolighederne på Grønttorvet rådførte regeringen sig med blandt andre

ledelsen i krigsministeriet om, hvorvidt militære våbendepoter var forsvarligt sikret, og om sikringsstyrken i København indebar en risiko i form af soldateroptøjer.⁶² Det blev i den henseende besluttet at hjemsende en del af sikringsstyrken og kun at indsætte politi, hvis der opstod uro under det varslede syndikalistiske protestmøde.

Ud over de akutte foranstaltninger tog regeringen også initiativ til lovindgreb, der skulle hindre ulovlig voldsanvendelse, idet der blev indført skærpet straf for import af våben, jævnfør "Lov om Forbud mod Indførsel af Vaaben, Ammunition og Sprængstoffer". Da stats- og justitsminister Carl Theodor Zahle fremsatte lovforslaget i Folketinget den 22. november, ti dage efter uroen på Grønttorvet, begrundede han loven med "de i Øjeblikket foreliggende faktiske Forhold".⁶³ Desuden fremgik det af en bemærkning, der var anført i forbindelse med det skriftlige lovforslag, at forbud mod våbenimport tog sigte på "Opretholdelse af Orden i Landet".⁶⁴

Loven blev vedtaget enstemmigt af Folketinget og Landstinget samme dag som lovforslaget blev fremsat. Da behandlingen af lovforslaget foregik uden debatindlæg fra de tilstedeværende parlamentarikere, er det imidlertid vanskeligt at vurdere, om andre argumenter også motiverede våbenforbuddet. Den korte beslutningsproces og store opbakning til lovindgrebet vidner dog om, at Rigsdagen og regering fandt det presserende at få sikret statens voldsmonopol for at forhindre, at den politiske uro på den revolutionære venstrefløj kom ud af kontrol.

Reformvilje 1918-1919

I tillæg til de restriktive lovindgreb blev der også fremsat tanker om at imødegå revolutionære bevægelser ved delvist at imødekomme arbejdernes krav. For samme Birck, som under finanslovsdebatten i oktober 1918 havde forlangt kontrol med bolsjevistiske organer, argumenterede samtidig for vigtigheden af at føre en solidarisk samfundspolitik som bolværk mod revolutionære samfundsfjendtlige bevægelser. Birck identificerede to grupper, som var i fare for at blive tiltrukket af revolutionære kræfter: For det første de hjemvendte soldater fra krigen, som ifølge Birck kunne blive en "Folkehær", der var "Arnested for revolutionær Smitte".⁶⁵ For det andet de arbejdsløse, som Birck betragtede som "socialt farligt", da de på grund af deres uretfærdige vilkår kunne udvikle sig til "Rødgardister".⁶⁶ Som løsning, foreslog Birck at der dels blev skaffet ekstraordinært arbejde, dels blev sørget for en bedre økonomisk omfordeling via skatter og en regulerende prispolitik, så prisniveauet ikke steg unødigt.⁶⁷ Derudover appellerede han til konservative partifæller om at overveje, hvilke indrømmelser man var villig til at give arbejderne med

hensyn til især arbejdstiden inden for industrien.⁶⁸ Det gennemgående ræsonnement for forslagene lød på rettidig omhu, idet Birck understregede, at det var vitalt at indse tidens udfordringer og at handle i tide.⁶⁹

Tilsyneladende var der blandt borgerlige politikere en lydhørhed over for nogle af arbejdernes krav. For eksempel formåede Folketinget i januar 1919 at nå til enighed om "Lov om Indførelse af 8-Timers Arbejdsdagen i Fabriksvirksomheder med Døgndrift", og i februar gik loven også igennem i Landstinget, skønt der fra konservativ side blev ytret betænkelighed ved lovbestemmelsen.⁷⁰ Efterfølgende blev nedsættelsen af arbejdstiden desuden udvidet etapevis til flere erhvervsgrupper efter overenskomst mellem Dansk Arbejdsgiverforening og De Samvirkende Fagforbund i maj 1919.⁷¹

Under forhandlingerne om regulering af fabriksarbejdernes arbejdstid kobede hverken Venstre eller de konservative dog lovforslaget sammen med de revolutionære strømninger. Derfor kan der ikke konkluderes, at arbejdstidsaftalen var et direkte resultat af en frygt for en voksende uro i arbejderkredse. Imidlertid var de forudgående måneders politiske og sociale uro samt arbejderbevægelsens sociale krav en del af lovgivningsarbejdets kontekst, hvilket blev antydnet under forhandlingerne.⁷²

Forestillingen om, at en vis imødekommelse af arbejdernes krav kunne sikre samfundets ro og orden, bestyrkes af retrospektive udsagn. For eksempel blev der vedtaget en programudtalelse på Det Konservative Folkepartis landsmøde i oktober 1919, der tilkendegav, at det var nødvendigt at skabe større arbejdslyst for at "fremme Produktionen og at mindske den sociale Uro".⁷³ I den forbindelse blev der ventileret et muligt løsningsforslag om at delagtiggøre arbejderne i bedrifternes ledelse og udbytte.

Imødekommenheden over for arbejdernes krav aftog dog efter 1919. Tilmed modarbejdede de konservative nogle af de sociale tiltag, som de tidligere havde lagt stemmer til. For eksempel vedtog det konservative landrådsmøde i november 1920 en udtalelse, der afviste lovfæstelsen af en otte timers arbejdsdag.⁷⁴ Desuden ophævede Dansk Arbejdsgiverforening i 1923 den overenskomst, der var indgået med De Samvirkende Fagforbund i maj 1919, om end en absolut tilbagerulning af arbejdstidsaftalen ikke var mulig.

1920'ernes antisocialisme

Den kendsgerning, at de borgerlige ikke fandt det nødvendigt at føre en arbejdsvenlig politik, indikerer, at de ikke længere var bekymrede for en øget tilslutning til revolutionære bevægelser. Den revolutionære venstrefløj blev dog fortsat anset for en fjende af staten. Men overordnet set, angik 1920'ernes artikulerede trusselsbillede socialismen i bred forstand og navnlig Socialde-

Kong Chr. d.10.s grundlovsstridige afsættelse af ministeriet Zahle i 1920 udløste Påskekrisen. Stauning (S) truede med generalstrejke som modtræk. Her er socialminister Th. Stauning på vej over Amalienborg Slotsplads sammen med statsminister C. Th. Zahle (RV) og indenrigsminister Ove Rode (RV).

mokratiets politiske program frem for nye kommunistiske grupperinger. For eksempel fordømte Venstre i kraftige vendinger Socialdemokratiet i et valgopråb fra 7. april 1920, idet det socialdemokratiske projekt blev udlagt som et "Tvangsregimente".⁷⁵ Desuden blev Socialdemokratiets politiske virksomhed forbundet med negativt ladede ord som despoti, klassestyre og forfatningsstridige strejkemidler, samtidig med at Venstre blev promoveret som værner af lovgivningsmagten og et "retsindigt Folkestyre".

Opråbets konfrontative stil skal læses i kontekst af det forestående valg og den forudgående påskekrise. Med hensyn til sidstnævnte udnyttede Venstre strategisk Socialdemokratiets aktivering af en revolutionære retorik, idet valgopråbet fremdrog socialdemokraternes republikanske forfatningskrav samt varsling om generalstrejke, som i opråbet blev fremstillet som en trussel om voldsanvendelse. Hensigten var tydeligvis at skade Socialdemokratiet. Godt nok mønstrede Venstre ikke samme forargelse, som da pressen i 1917 kritiserede Borgbjergs begejstring over den russiske Oktoberevolution.⁷⁶ Men idet Venstre fordømte Socialdemokratiets socialistiske bestræbelse, uden at der blev sondret mellem mål og middel, slog Venstre den socialdemokratiske politik i hartkorn med den revolutionære venstrefløj.

Det skal ganske vist medtænkes, at der kunne være forskel på retorik og politisk overbevisning. Imidlertid er Venstres sprogbrug væsentlig at bemærke, da den var med til at definere de politiske begreber, der formede mellemkrigstidens politiske landskab. Således kan Venstres udsagn ses som led i en diskursiv strategi, hvor Venstre positionerede sig som et liberalt parti med vægt på fri konkurrence og det private initiativ i diametral modsætning til socialistiske statsindgreb og faglig organisering.⁷⁷ Da Venstre var i opposition til Stauning-regeringen, vedtog partiet eksempelvis på sit landsmøde den 20. maj 1925 et nyt liberalt partiprogram samt en udtalelse, der polemisk anerkendte Venstre-rigsdagsgruppens kamp "for Hævdelsen af de folkelige Frihedsgrundsætninger overfor den socialistiske Statstvang."⁷⁸ Det forhold, at Venstre til stadighed omtalte socialdemokraternes socialistiske målsætning med et særdeles negativt ordvalg viser, at de væsentligste politiske skillelinjer i Venstres optik gik mellem liberalisme og socialisme frem for at adressere en særlig kommunistisk fare. Det hang formentligt sammen med, at Socialdemokratiet reelt udfordrede Venstres magtgrundlag og liberale linje til forskel fra de forskellige revolutionære småpartier.

Lignende reaktionsmønster tegner sig for Det Konservative Folkeparti, der markerede en klar modstand mod socialismen og statsindgreb, men som ikke syntes at have været foruroliget over specifikt de marginale danske revolutionære grupperinger.⁷⁹ Derimod antydede partiet med en vis skadefro, at Socialdemokratiet var presset af den yderligtgående venstrefløj. Således forlød det i de konservatives valgpløje forud for Landstingsvalget i september 1924, og efter at Stauning havde dannet regering, at socialdemokraterne frygtede kommunisterne, idet de ikke kunne indfri valgløfterne.⁸⁰

Til forskel fra Venstre forsøgte de konservative dog ikke at promovere sig som vogter af det parlamentariske demokrati eller varianten folkestyre i forbindelse med de markante antisocialistiske udmeldinger.⁸¹ I den henseende skal det tages i betragtning, at de konservative havde været modstandere af det parlamentariske system og skeptiske over for udvidelsen af valgretten. For eksempel blev det markeret i Det Konservative Folkepartis principprogram fra 1915, at partiet havde reservationer over for grundlovsrevisionen med lige og almindelige valgret. Begrundelsen lød, at en udvidet valgret kunne føre til Socialdemokratiets og Det Radikale Venstres "hensynsløse Fremtrængen", hvilket blev set som en trussel mod det konservative værdigrundlag.⁸² Godt nok bekendte en overvejende del af Det Konservative Folkeparti sig til den demokratiske styreform i løbet af mellemkrigstiden, men antiparlamentariske holdninger var fortsat udbredte inden for højrekonservative kredse i 1920'erne.⁸³

Vanskelige vækstvilkår

Reaktionen på danske revolutionære bevægelser aftegner et sammensat trusselsbillede. For eksempel fordømte Socialdemokratiet de danske revolutionære socialister, samtidig med at partiet kunne finde det formålstjenligt at anvende en revolutionær retorik. Efter 1920 veg det revolutionære vokabular dog fra Socialdemokratiets retoriske repertoire, alt imens partiets insisterede på det parlamentariske demokrati. Selvom Socialdemokratiet tog afstand fra en revolutionær aktivisme, iværksatte det dog først i 1930'erne en decideret anti-kommunistisk kampagne.

De borgerlige partier var per definition imod socialismen og kommunismen. Imidlertid reagerede de ikke med panik på fremvæksten af revolutionære bevægelser, om end de en overgang var yderst observante over for venstrefløjens aktiviteter og forlangte modforanstaltninger. Dette gav sig udslag i en vis reformvilje, men især i krav om at bruge statens magtmidler til at hindre mulige arbejderopstande i Danmark.

Det kan diskuteres, hvorvidt partisystemets reaktion gav plads til udviklingen af revolutionære bevægelser i Danmark. Rent retorisk blev revolutionære tendenser imødegået af både Socialdemokratiet og de borgerlige partier. Ganske vist aktiverede Socialdemokratiet en revolutionær retorik ved flere lejligheder. Imidlertid var det revolutionære vokabular ikke udpræget. Desuden bør socialdemokraternes oprørske udsagn under påskekrisen ses som et retorisk greb med den hensigt at få genoprettet landets parlamentariske praksis frem for et udtryk for en venstredrejning af partiet.

En anden faktor, der kan have stækket revolutionære bevægelser, var manglen på alliancepartnere. Blandt andet medvirkede Socialdemokratiets konsekvente afvisning af kommunisterne til at isolere dem på den politiske arena. Til forskel herfra førte Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis tekniske valgalliance med kommunisterne i 1928 til fremgang for kommunisterne og nederlag til socialdemokraterne.⁸⁴ Til dette billede hører, at de svenske konservative udnyttede alliancen til at kompromittere socialdemokraterne. Således lød de svenske konservatives valgslogan: "En var som röstar på 'Arbetarepartiet' röstar för Moskva".

Ud over retorik og politisk isolering er det muligt, at samtidens reformtiltag modvirkede tilslutningen til danske revolutionære bevægelser. I hvert fald var der en vis politisk vilje til at indfri arbejdernes krav ved indgangen til mellemkrigstiden, hvilket uanset motiv fratog de revolutionære socialister et kritisk mobiliseringstema. Omvendt er det ikke utænkeligt, at fremvæksten af revolutionære bevægelser kan have presset partierne til at imødekomme arbejdernes krav. Til dette ræsonnement skal dog anføres, at det fra socialdemokratiske side blev vurderet, at tiden var moden for reformer. Derfor syntes

der at have været tale om en kombination, hvor både revolutionære strømninger og afslutningen på første verdenskrig skabte en politisk åbning for reforminitiativer, der kunne fremme en demokratiseret og socialistisk samfundsindretning.

Endelig kan nævnes brugen af magtmidler i form af restriktive lovindgreb og indgreb over for revolutionsledere. Selvom de præventive foranstaltninger forekommer overvurderet, skal reaktionen ses i lyset af samtidens erfaringer. Således kunne det ikke afvises, at revolutionsbegivenhederne i navnlig Tyskland kunne forplante sig til Danmark. I den henseende agerede parlamentarikerne ud fra en bevidsthed om, at en revolte var mulig, men uden at kende det revolutionære potentiale i Danmark.

Samlet betragtet, reagerede de etablerede partier på revolutionære bevægelser med både magtmidler og progressiv reformpolitik. Eller sagt, med et udtryk lånt fra den norske historiker Rolf Danielsen, med henholdsvis den pansrede næve og den udstrakte hånd.⁸⁵ Partiernes reaktion kan dog ikke alene forklare, hvorfor revolutionære bevægelser forblev forholdsvis marginale i Danmark. Imidlertid kan det konstateres, at de etablerede partier bestræbte sig på at begrænse de danske revolutionære bevægelser vækstbetingelser. Samtidig viser undersøgelsen, at der foregik en kamp om at definere de politiske begreber. Ordet revolution betød ikke nødvendigvis det samme for en socialdemokrat som i en borgerlig mund, skønt Socialdemokratiet afviste brugen af revolutionære metoder til at fremme partiets målsætninger. Da Venstreavisen *København* i 1928 forelagde Stauning det spørgsmål, om han i lighed med professor Edvard Bull fra Det norske Arbeiderparti mente, at den sociale revolution kun kunne gennemføres via arbejdskamp eller militært, og ikke ad parlamentarisk vej, var svaret selvsagt: nej. Den sociale omvæltning skulle foregå "med et Flertal af Rigsdagen".⁸⁶

Noter

1. Jørgen Bloch-Pulsen og Morten Thing, *Danmarks kommunistiske parti 1918-1942*. København: Politisk revy 1979, Kurt Jacobsen, *Mellem København og Moskva*. København: Forlaget Tiden 1989, Lisa Bang, Helge Brender, Bent N. Gravesen, Gudrun Jensen, Hanne E. Jørgensen, Carl-Chr. Kaspersen og Grete Mygind, *Fagoppositionens Sammenslutning 1910-1921 – de danske syndikalister*. Aarhus: Modtryk 1977
2. Bent Jensen, *Danmark og det russiske spørgsmål 1917-1924*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 1979
3. Ifølge Bent Jensen lagde de allierede pres på den danske regering for at reagere på en formodet bolsjevikfare i Danmark, *ibid.*
4. Morten Thing: "Da politiet var lige ved at få et efterretningsvæsen", *Historiens kultur. Fortællinger, kritik, metode*, Ning de Coninck-Smith, Mogens Rüdiger og Morten Thing (red.). København: Museum Tusculanums Forlag 1997: 157-176

5. Claus Bryld, *Det danske socialdemokrati og revisionismen. En analyse af socialdemokratisk samfundsforståelse, strategi og taktik før 2. Verdenskrig med udgangspunkt i forholdet til marxismen og revisionismen, Bind 2: 1914-1930'erne*. København: SFAH 1976
6. Se formuleringen hos Henning Grelle, *Thorvald Stauning. Demokrati eller kaos*. København: Jyllands-Postens Forlag 2008, s. 224
7. "Borgbjergs Tale ved Mødet i Gaar", *Social-Demokraten*, 24. december 1917
8. Ibid. Kursiv i henhold til originalen
9. "Tilbageslaget. Rusland", *Social-Demokraten*, 5. august 1917
10. Se *Social-Demokraten* 22. og 24. november samt 3., 9., 10., 11., 12. og 13. december 1917
11. "Vendepunktet for Bolschevikerne", *Social-Demokraten*, 30. januar 1918. Se også Bryld 1976, s. 12
12. "Bolschevikerne i Krig med Finland!", *Social-Demokraten*, 29. januar 1918
13. *Protokol for den 17. socialdem. Partikongres i København den 25.-26. Februar 1918*. København: Fremad, s. 13
14. ABA 500, kasse 3, Socialdemokratisk Forbund Protokol 1909-1918
15. "Syndikalisterne foranstaltede i Gaar Optøjer og Voldshandlinger", *Social-Demokraten*, 12. februar 1918
16. Ibid. Se også "Mod Anarkiet", *Social-Demokraten*, 29. januar 1918
17. *Protokol for 13. og 14. socialdemokratiske Partikongresser i København 1910 og 1913*, København: Fremad, 1913, s. 55
18. Syndikalismen var først og fremmest organisatorisk underlegen. Således rundede Fagoppositionens Sammenslutning ved årsskiftet 1918/1919 3.200 medlemmer, hvilket skal sammenholdes med Socialdemokratiets medlemstal, der for 1919 blev opgjort til 110.728. Jf. Jacobsen 1989, s. 10 og "Det socialdemokratiske partis virksomhed 1919 – 1923" s. 40, der er publiceret sammen med *Protokol for den 19. socialdem. Partikongres i Odense den 2.-4. September 1923*. København: Fremad
19. "Til det arbejdende Folk!", *Social-Demokraten*, 14. november 1918
20. Bent Jensen har med belæg i Peter Munchs og Ove Rodes beretninger omtalt regeringens og socialdemokraternes bekymring for Grønttorvsuroen. Jensen nævner dog også, at Stauning på et ministermøde den 8. november 1918 foreslog, at protestmødet ikke skulle forbydes. Jensen 1979, s. 148-149
21. "umske og vilde Planer", *Social-Demokraten*, 9. november 1918. Trykfejl jf. original
22. ABA 500, kasse 4, Socialdemokratisk Forbund Protokol 1918-1927. Jensen 19179, s. 149
23. *Protokol for den 18. socialdem. Partikongres i København den 2.-4. Oktober 1919*, København: Fremad s. 22. Da Stauning, der under Grønttorvsuroen havde fået tildelt nogle af Indenrigsministeriets ressortopgaver, fremsatte lovforslaget om otte timers arbejdsdag for fabriksvirksomheder i Folketinget den 22. november 1918, motiverede han loven med manglen på sociallovgivning under krigen, og at arbejdstidsspørgsmålet var på dagsordenen i adskillige lande. Staunings primære begrundelse var dog arbejdernes sundhed og levevilkår. *Rigsdagstidende*, Folketinget (FT) 1918-1919, spalte 1812-1814
24. Forretningsudvalget drøftede den 8. januar 1919 SUF's stilling til Socialistisk Arbejderparti og vedtog en resolution, der beklagede, at medlemmer af SUF samtidig var medlem af partier, der angreb Socialdemokratiet. Jf. ABA 500, kasse 4, Socialdemokratisk Forbund Protokol 1918-1927, og "Mødet i Rømersgade om Rusland", *Social-Demokraten*, 9. januar 1919
25. Karl Kristian Steincke, *Moderat eller radikal*. København: Socialdemokratisk Ungdomsforbunds Forlag 1919, s. 54-57
26. Ibid., s. 49ff
27. Ibid., s. 50
28. Ibid., s. 12 og 37-38. Lignende betragtninger blev også fremsat i foredraget "Demo-

- krati og Diktatur”, som blev optrykt i pressen over tre dage, *Social-Demokraten*, 20.-22. januar 1919
29. *Protokol for den 18. socialdem. Partikongres i København* 1919, s. 80, Grelle 2008, s. 236-237
30. Grelle 2008, s. 240
31. *Protokol for den 18. socialdem. Partikongres i København* 1919, s. 81-82
32. *Ibid.*, s. 100
33. Jf. Tage Kaarsted, *Påskekrisen 1920*. Aarhus: Universitetsforlaget i Aarhus, 1969.
34. “Statskup’et”, *Social-Demokraten* 29. marts 1920. Fed font i henhold til originalen.
35. Kaarsted 1969, s. 215-216
36. “Opraab fra Socialdemokratiets Rigsdagsgruppe”, *Social-Demokraten* 30. marts 1920
37. “Program og Love for Det socialdemokratiske Arbejderparti”, Det Kongelige Bibliotek, <http://www.kb.dk/pamphlets/dasmaa/2008/feb/partiprogrammer/object41292/da/-19.maj.2017>
38. Jf. ordlyden: “Vort Maal er nu som altid den politiske og sociale republik, Folkets Selvstyre gennemført i videst Omfang saavel i politisk Henseende som i de økonomiske Forhold.”, *Protokol for den 18. socialdem. Partikongres i København* 1919, s. 82. Bemærk, at Socialdemokratiet allerede i 1915 havde pointeret i en resolution, at konsekvensen af partiets program ville være “Monarkiets Forsvinden”, jf. *Protokol for den 15. socialdem. Partikongres i Aarhus den 23., 24. og 25. September 1915*. København: Fremad, s. 35
39. “Kongen hilser med Raabet Leve Republiken!”, *Social-Demokraten*, 30. marts 1920
40. Se *Social-Demokraten* henholdsvis den 31. marts og 2. april 1920
41. “General-Strejken enstemmigt vedtaget!”, *Social-Demokraten*, 31. marts 1920
42. Kaarsted 1969, s. 219-220, Grelle 2008, 245-253
43. “Borgbjergs Tale i Fredags paa Alban Torv i Odense”, *Social-Demokraten*, 18. april 1920.
44. Borgbjerg brugte kritikken af revolutionære metoder til at understrege sin harme over afskedigelsen af Zahle-regeringen, idet afskedigelsen blev omtalt som “Bolschevismen fra oven”. *Rigsdagstidende*, FT 1919-1920, spalte 5088-5089. Se Bryld 1976, s. 26-27.
45. Skrivelsen med forretningsudvalgets afvisning af en enhedsfront er optrykt i beretningen “Det socialdemokratiske Partis Virksomhed 1919-1923”, s. 85-86, *Protokol for den 19. socialdem. Partikongres i Odense* 1923
46. *Kommunismen*. København: Fremad, 1924, s. 21
47. Socialdemokratiet reagerede med udtalt modvilje på kommunisternes tilstedeværelse i Folketinget. For eksempel fordømte Stauning kommunisternes antidemokratiske metoder under finanslovsdebatten i december 1932. Desuden udsendte Socialdemokratiet og De Samvirkende Fagforbund den antikommunistiske pjec *Kommunisterne splitter!* i januar 1933. Kampagnen mod kommunisterne blev dog især iværksat med oprettelsen af Hovedorganisationernes Information og Propagandacentral (HIPA) i 1935. Jf. *Rigsdagstidende*, FT 1932-33, spalte 1305 og Hans Hansen, *Kommunisterne splitter!* København: Fremad 1933
48. *Ibid.*, s. 55
49. Grelle 2008, s. 279
50. *Rigsdagstidende*, FT 1924, spalte 17
51. *Ibid.*
52. *Protokol for den 20. socialdem. Partikongres i Vejle den 12.-15. Juni 1927*. København: Fremad 1927, s. 32
53. “Gaarsdagens Syndikalisti-Spektakler” og “Optøjerne”, *Berlingske Tidende*, 12. februar 1918
54. “Alvorlige Spektakler paa Grønttorvet iaftes”, *Berlingske Tidende*, 14. november 1918
55. *Ibid.*
56. “Bolschevik-Propagandaen hjemme og ude”, *Berlingske Tidende*, 14. november 1918
57. *Rigsdagstidende*, FT 1918-1919, spalte 911. Se Jensen 1979, s. 146 og 158

58. *Rigsdagstidende*, FT 1918-1919, spalte 906 og 911
59. "Finlands Nød under Socialist-Anarkiet" og "De røde Skurke", *Jyllands-Posten*, henholdsvis 21. november 1917 og 1. december 1917
60. "Russiske Meddelelser. Den røde Terrorisme", *Berlingske Tidende*, 15. august 1918
61. *Berlingske Tidende*, 12. november 1918
62. Jensen, 1979, s. 147
63. *Rigsdagstidende*, FT 1918-1919, spalte 1824. Se også Jensen 179, s. 158
64. *Rigsdagstidende*, Tillæg A 1918-1919, spalte 3123
65. *Rigsdagstidende*, FT 1918-1919, spalte 909
66. *Ibid.*, spalte 910
67. *Ibid.*, spalte 906
68. *Ibid.*, spalte 909
69. *Ibid.*, spalte 906 og 908
70. Jf. *Rigsdagstidende*, LT 1918-1919, spalte 924-926 og 985-986.
71. For uddybning se Poul Vitus Nielsen: "De tog, De fik, De Otte Timer: Arbejdsgivere og arbejdere, socialdemokrater og syndikalister i kampen om 8 timers arbejdsdagen", *Årbog for arbejderbevægelsens historie 1992* (22): 263-313
72. Se note 23. Jf. desuden at Stauning henstillede til kort udvalgsbehandling, da "Tiden og Forholdene opfordrer til [...] at udvise en imødekommende Holdning". Se også den radikale Ivar Berendsen, der så arbejdsgivernes tilslutning til lovforslaget "som et naturligt Udslag af de sociale Bevægelser". *Rigsdagstidende*, FT 1918-1919, spalte 2156 og 2139. Se desuden betænkningen fra Landstingets udvalg, hvori det anføres, at et mindretal [de konservative] havde forbehold over for lovforslaget, men tiltrådte det "udelukkende under Hensyn til de for Tiden herskende Forhold", *Rigsdagstidende*, Tillæg B 1918-1919, spalte 989-992
73. "Folkepartiets Landsraadmøde", *Fyens Stiftstidende*, 20. oktober 1919
74. "Det konservative Landsraads-Mødes Program-Udtalelse", *Berlingske Tidende*, 8. november 1920
75. Valgopråbet blev optrykt samme dag i Venstre-aviserne *Horsens Folkeblad*, *Aarhus Amtstidende* og *Ringsted Folketidende*
76. "Social-Demokratens Søndagsprædiken", *Fyens Stiftstidende*, 11. december 1917, "Danske Smede og russiske Bolscheviker", *Horsens Folkeblad*, 17. december 1917, samt "Seperatfred med Bolschevikerne" og "Bolschevikernes Tyranni", *Jyllands-Posten*, henholdsvis 2. og 29. december 1917
77. For belysning af Venstres liberalisme se Jeppe Nevers: "Frihed over by og land: De liberale og liberalismen i Danmark 1830-1940", *Liberalisme: Danske og internationale perspektiver*, Jeppe Nevers, Niklas Olsen og Casper Sylvest (red), Odense: Syddansk Universitetsforlag 2013: 101-125
78. Udtalelsen og partiprogrammet blev udsendt samme dag, 20. maj 1925, i *Ringsted Folketidende* og *Aarhus Amtstidende*
79. Se for eksempel valgmanifestet "DEN KONSERVATIVE APPEL TIL VÆLGERNE", *Berlingske Tidende*, 16. november 1926, lederen "Socialisme eller Konservatisme", *Fyens Stiftstidende* 11. april 1929 og valgopråbet "Et sidste Ord fra Christmas Møller", *Fyens Stiftstidende* 24. april 1929.
80. Valgpjecen, *Hvad det gælder 16. September 1924 ved Landstingsvalget*, s. 6, Det Kongelige Bibliotek, <http://www.kb.dk/pamphlets/dasmaa/2008/feb/partiprogrammer/object56209/da> - 19. maj 2017
81. Ifølge Jeppe Nevers vandt termen folkestyre frem i Venstre-kredse efter systemskiftet 1901, og i mellemkrigstiden blev begrebet også anvendt af Socialdemokratiet i forståelsen det parlamentariske demokrati. Jeppe Nevers, *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie*. Odense: Syddansk Universitetsbibliotek 2011, s. 138-139 og 174 ff.

82. Jf. *Samling af nogle danske partiprogrammer*, Lars Bille (red). København: Gads Forlag, 1970, s. 83-84
83. Christian Egander Skov, "Tilbage til Normaliteten: den højrekonservative parlamentarismekritik", *TEMP* 2012 (5): 28-51, Christian Egander Skov, *Konservatisme i mellemkrigstiden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2016
84. Bengt Schüllerqvist, *Från kosackval till kohandel. SAP:s vägg til makten (1928-33)*. Stockholm: Tiden 1992
85. Rolf Danielsen, *Borgerlig opdemningspolitik 1918-1940. Høyres Historie. Bind 2*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1984, s. 15-22
86. "DEN SOCIALE REVOLUTION" og "PARLAMENTARISME ELLER KAMP", *København*, henholdsvis 5. og 6. marts 1928

Abstract

Kristine Krake: *Reactions to revolutionary movements in Denmark*. Arbejderhistorie, 2, 2017, pp. 94-118.

This article examines the response to revolutionary movements in Denmark in order to achieve a better understanding of the repercussions of the October Revolution, and specifically to understand Danish resistance to revolutionary socialism in the interwar period. The existing research has mapped the Danish revolutionary organizations showing that they were characterized by internal rivalry and fragmentation, which may have inhibited their growth. However, the lack of success of the revolutionary socialism in Denmark could also be due to their potential enemies in terms of the established political system. Nevertheless, despite some notable exceptions, this aspect has received scant attention. Hence, this article addresses the question whether and how the established parties reacted to Danish revolutionary movements. The study is confined to the revolutionary years 1917–1919 and the first decade of the interwar period focusing on the Social Democratic Party, The Agrarian Liberals and the Conservatives. The method applied in the article consists of a qualitative empirical study with the emphasis on rhetorical strategies and political practice. The reading strategy combines source criticism with an awareness of rhetoric and political concepts of a representative sample of sources comprising newspapers, parliamentary debates, party programmes and protocols from the Social Democratic Party congresses.

Kristina Krake
ph.d. i historie
kristina.krake@mail.dk

I anledning af Lenins begravelse

Sovjetunionens leder V.I. Lenin døde den 21. januar 1924 efter længere tids sygdom. Danmarks Kommunistiske Parti arrangerede en sørgehøjtidelighed, hvor tre af dets stærke personligheder talte: Marie Nielsen, som selv havde mødt Lenin, partiets formand Ernst Christiansen samt den markante folketaler og ofte fængslede Thøger Thøgersen.

FRA OKTOBER- REVOLUTION TIL NOVEMBER- FESTER

Af Dorte Ellesøe Hansen

En håndfuld plakater fra den årlige fejring af den russiske revolution.

At mindes Oktoberrevolutionen i 1917 og vedblive at fejre selve dagen den 7. november blev en vigtig historisk begivenhed for kommunister overalt.

I Danmark indbød det lille Socialistiske Arbejderparti til den første “festival” i 1918. To år efter havde partiet skiftet navn til Danmarks Kommunistiske Parti, og sammen med “venskabsforeningen” stod de gennem det meste af nittenhundredtallet bag de årlige fejring.

Under folkefrontspolitikken i 1930’erne blev navnet “Revolutionsfest” til “Novemberfest” for at nedtone det revolutionære og hylde Sovjetunionens fredelige hensigter.

Politiske grupperinger med en anden fortolkning af Oktoberrevolutionen trængte sig på, og trotskisterne fejrede allerede i 1947 dagen. Striden mellem Sovjet og Kina var grobund for nye maoistiske fraktionsdannelser, alligevel blev dagen mindet i 1977 med en stor festival.

Der stod respekt om kommunisterne efter 2. verdenskrig, og antallet af fstdeltagere kulminerede. Begivenheder på den udenrigspolitiske scene havde til enhver tid indflydelse på festernes størrelse, men interessen var vigende.

Om fejringen hed Novemberfest, Revolutionsfest eller Jubilæumsfest så fik den aldrig den ønskede folkelige opbakning.

90 ÅR MED DEN RUSSISKE REVOLUTION 75 ÅRET FOR TROTSKIJS TALE I KØBENHAVN

TALERE:

ESTEBAN VOLKOV
(TROTSKIJS BARNEBARN)
ALAN WOODS
(REDAKTØR, MARXIST.COM)

7. NOV.
KL. 18 - ARBEJDERMUSEET
RØMERSGADE 22
Entré 75 kr. / 50 kr. for lærlinge og studerende
ARR.: SOCIALISTISK STANDPUNKT

**EN ANDEN VERDEN ER MULIG
- MED SOCIALISME!**

WWW.OKTOBER1917.DK
www.marxist.dk

I 2007 fejrede "Socialistisk Standpunkt" i Arbejdermuseet 90-året for revolutionen og 75-året for Trotskijs tale i København 27. januar 1932.

Det hed "Jubilæumsfest" i Odense og "Revolutionsfest" i København og blev i 1977 tilløbsstykker.

Klassisk motiv kunstnerisk bearbejdet i 1980. (Henning Tais Hedin)

OKTOBER 60 år REVOLUTIONEN

KOMMUNISTISK ARBEJDERPARTI

I 1977 havde KAP fokus på Lenin. Han blev vist på Den Røde Plads 1919 i færd med at inspicere folkemilitsen.

NOVEMBERFEST

Søndag den 14. november 19.30, Folkets Hus, Enghavevej

Erik Stinus
Broby-Johansen
Jørgen Jensen
Sumba — rytmer
Henrik Strube band

Grynt — sange
Artibus — cabaret
Flemopedocla — gøgl
Ole Meyer & Pernille Hansen
Servering og dans

Billetter 50 kr. på Land og Folks ekspedition (01) 14 01 14

Danmarks kommunistiske Parti, Dr. Tværgade 3, 1302 København K.

Med faner og en due hyldedes i 1982 såvel Revolutionen som 60-året for Sovjetstatens oprettelse i 1922.

NOVEMBERFEST

INTERNATIONAL KAMP - for fred og socialisme

Fredag den 16. nov. kl. 19.30
i Folkets Hus, Enghavevej

Fra programmet

Tale: JØRGEN JENSEN

Musik: PETER ABRAHAMSEN
og ROXY TRIOEN,
SUMBA, REVY m.m.

Billetter à 40 kr.
(20 kr. for børn og pensionister)

Traditionelt DKP-design i 1984 med tung typografi og begrænset farvevalg.